

Absenteizmo grėsmė demokratijai: tautos atstovo kiekybiškai silpno politinio mandato Lietuvos atvejis

Vaidutis Laurėnas

Klaipėdos universitetas

Klaipėda University

vaidutis.laurenas@ku.lt

Santrauka. Straipsnyje apibūdinamos kiekybiškai silpno politinio mandato prieigos taikymo dabarties demokratinės politikos problemoms aiškinti perspektyvos. Teigiama, kad silpnas politinis mandatas yra viena iš reikšmingų netinkamo demokratinės valstybės valdymo priežasčių. Pateikiami ir analizuojami (ne)dalyvavimo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose 2016 m., 2020 m. ir 2024 m. duomenys. Keliamas klausimas, ar menką visuomenės palaikymą Seimo rinkimuose turintys Lietuvos politikai pagrįstai save vadina tautos atstovais, ypač įvertinus formalią (ne)paramą ne tik rinkėjų, dalyvavusių rinkimuose ir balsavusių už rinkimuose nugalėjusį politiką, bet ir (ne)paramą įvertinus visų rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičių. Dėstomi argumentai prielaidai, kad tuo atveju, kai Lietuvoje vienmandatėje apygardoje rinkimus laimėjusį politiką dažniausiai formaliai palaiko tik 20–25 proc. ar net mažiau sąrašė įrašytų rinkėjų, daugiamandatėje apygardoje – 3–12 proc. sąrašė įrašytų rinkėjų, jo tautos atstovo mandatas yra silpnas, tokiam atstovui *a priori* gresia didelės visuomenės dalies – nepalaikiusios jo rinkimuose ar rinkimuose nedalyvavusios – nepasitikėjimas. Kritikuojamas indiferentiškas požiūris į rinkimuose nedalyvaujančius rinkėjus, vadovaujantis nuostata, kad, jei dalis visuomenės nedalyvauja politikoje, tai dar nereiškia, kad ji nėra politikos vartotoja ir šios paslaugos vertintoja. Bendresne prasme straipsnyje apibūdinamas absenteizmo neigiamas poveikis atstovaujamajai demokratijai kaip pagrindinei dabarties demokratijos formai. Taip pat ieškoma atsakymo, kaip silpną politinį mandatą (dar) būtų galima sustiprinti.

Reikšminiai žodžiai: absenteizmas, demokratija, kiekybiškai silpnas politinis mandatas, legitimumas, Lietuvos Respublikos Seimas, nelinijinė socialinė tikrovė, rinkimai, tautos atstovas.

The Threat of Absenteeism to Democracy: The Lithuanian Case of the Nation's Quantitatively Weak Political Mandate

Abstract. The article examines the prospects for applying quantitatively weak political mandate terminology to explain the problems of current democratic politics. The author of the article argues that a weak political mandate is one of the main reasons for inadequate governance of a democratic state. The article analyses the data of (non) participation in the Seimas elections of the Republic of Lithuania in 2016, 2020 and 2024. After examining the formal (non)support of the voters, who participated in the elections and voted for the winning politician, and taking into account the number of all voters included in the electoral roll, the author poses a question: Do Lithuanian politicians, who secure low public support in the Seimas elections, rightly call themselves the representatives of the nation? Assuming that when a politician, who wins the elections in a single-member constituency, is usually formally supported by only 20–25% or even less of the voters registered in the electoral roll, and in a multi-member constituency 3–12%, such a representative is *a priori* distrusted by a large part of the society, i.e., those who did not support them, or did not participate in the elections. The indifferent attitude towards voters who do not participate in the elections is criticised, based on the provision that if a part of society does not participate in

Received: 05/02/2025. **Accepted:** 19/03/2026.

Copyright © 2025 Vaidutis Laurėnas. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

politics, it does not mean that it does not-consume and evaluate politics. More generally, the article focuses on the negative impact of absenteeism on representative democracy as the main form of democracy today. In addition, it also tries to answer how a quantitatively weak political mandate could be (still) made stronger.

Keywords: absenteeism, democracy, elections, legitimacy, non-linear social reality, Seimas of the Republic of Lithuania, nation's representative, quantitatively weak political mandate.

Įvadas

Demokratija visame pasaulyje menksta, taip pat ir dėl silpstančio politinio mandato (toliau – PM). Tačiau ar gali taip būti: kandidatai valdyti valstybę atitiko visus rinkimų reikalavimus, įveikė visus rinkimų etapus, laimėjo laisvuose ir konkurenciniuose rinkimuose reikalingą daugumą, o mes lyg niekur nieko abejojame jų tinkamumu. Kaip galima abejoti parlamentarų kompetentingumu, jeigu, nelygu valstybei, 80–90 proc. parlamentų narių turi aukštąjį išsimokslinimą? Pasirodo, tokios abejonės ne tik galimos, bet ir reikalingos, ypač tarpstant absenteizmui.

PM potencialas turi kokybinį ir kiekybinį segmentus. Išplėtotame absenteizmo grėsmių demokratijai moksliniame diskurse kol kas mažai dėmesio skiriama kiekybiniam PM potencialui, ypač kiekybiškai silpnam PM – kai įgaliojimus valdyti valstybę rinkimų laimėtoju suteikia maža, kartais labai maža visų galimų rinkėjų dalis. Dažniausia susitelkiama į pergalei rinkimuose reikalingą daugumą, o žema pergalės rinkimuose riba (pergalei rinkimuose reikalinga menka dauguma) išlieka antrame plane. Tuo pačiu metu moksliniuose tyrimuose dažnesnė tampa prielaida, kad svarbu ne tik tai, kas laimėjo rinkimus, bet ir kokių skirtumu ir koks nugalėtojų mandato kiekybinis dydis.¹

Teorinė ir praktinė problema yra tai, kad kiekybiškai silpnas PM kompromituoja ir delegitimuoja demokratinio atstovavimo institutą, apskritai pačią demokratiją. Tautos atstovais save vadinančių parlamento narių legitimumas, t. y. gebėjimas įtikinti visuomenę, kad jie šiuo metu yra tinkamiausi valdyti valstybę, tampa abejotinas, kai rinkimuose dalyvauja mažai rinkėjų. Demokratinis legitimumas reiškia didelės visuomenės dalies pasitikėjimą politikais. Rinkimai yra svarbus pasitikėjimo aktas. Laimėję rinkimus politikai siekia pagrįsti savo politinį veiksmingumą teigdami, kad visuomenė jais pasitiki ir palaiko. Bet ar iš tikrųjų galima kalbėti apie visuomenės pasitikėjimą ir palaikymą, kai rinkimus laimėjusius politikus paremia maža, neretai labai maža, potencialių rinkėjų dalis, tarkime, vienas iš penkių. Apskritai tyrimai byloja apie mažėjančią piliečių pasitikėjimą politikais, ypač atstovais.² Demokratijos susiduria su mažėjančiu „tautos atstovų“ legitimumu dėl jų veiksmingumo sprendžiant viešąsias problemas trūkumo. Mažėjant dalyvavimui rinkimuose – pagrindinei konvencinei valdančiųjų nustatymo ir kontrolės formai, kyla pavojus demokratiniam valstybės valdymui. Reakcija į absenteizmą tapo postdemokratijos – valdančiųjų demokratinio valdymo be nors kiek didesnės rinkėjų kontrolės teorijos konstravimas. Kartu atstovaujamosios demokratijos teigimas negali nereaguoti į klausimą, ar masiškesnis rinkėjų, ypač „nežinomų“, dalyvavimas negali taip pat tapti grėsme demokratijai?

Metodologiškai straipsniui ypatingos reikšmės turi du moksliniuose tyrimuose išskiriami į aporiją panėšėjantys prieštaravimai: 1) tarp didesnių politinių kompetencijų platesnės sklaidos būtinumo ir absenteizmo masto didėjimo; 2) tarp politinei demokratijai būtino masinio dalyvavimo politikoje ir tipiškų

¹ Grillo, A. Voter turnout and government's legitimate mandate. *European Journal of Political Economy*, 2019, Vol. 59, p. 252–265. Prieiga per internetą: Voter turnout and government's legitimate mandate – ScienceDirect; [voter.pdf](#) [žiūrėta 2025-04-20]. Taip pat žr. politinės filosofijos publikaciją Bajaj, S. Mandate Reasons and the Ethics of Representation. *Political Philosophy*, 2025, 2 (1), p. 238–261. Prieiga per internetą: <https://politicalphilosophyjournal.org/article/id/19736/> [žiūrėta 2026-01-14].

² Valgarðsson, V. et al. A Crisis of Political Trust? Global Trends in Institutional Trust from 1958 to 2019. *British Journal of Political Science*, 2025, Vol. 55, p. 1–28. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-political-science/article/crisis-of-political-trust-global-trends-in-institutional-trust-from-1958-to-2019/7EF4EDA709F27C691380CFC1B-CECF6B8> [žiūrėta 2026-01-14]; *European Social Survey*. ESS round 11. ESS Data Portal. Trust in country's parliament. Prieiga per internetą: <https://ess.sikt.no/en/datafile/242aaa39-3bbb-40f5-98bf-bfb1ce53d8ef?tab=1&elems=02738785-25f2-49d0-b248-e80349eb7e2c> [žiūrėta 2026-01-12].

piliečių, esant jų pačių nelygybei daryti įtaką valdantiesiems, riboto gebėjimo (netgi išsimokslinimo ir informacinių technologijų teikiamų galimybių gauti informaciją didėjimo aplinkoje) refleksyviai reaguoti į vis sudėtingesnes tampančias viešąsias problemas ir pasirinkti tinkamus valdančiuosius. Metodologiškai taip pat reikšmingas P. Bourdieu teiginys, kad politikos mokslas negali nutylėti, jog kuo mažiau piliečiai apsirūpinę ekonominiu ir kultūriniu kapitalu, tuo labiau jie atsiduria prieš alternatyvą arba atsisakyti savo teisių absenteizmo forma, arba atsisakyti savo teisių jas perduodant atstovams.³

Perduodant įgaliojimus ir tarpstant absenteizmui, aktualus tampa PM potencialo klausimas – ir ne tik mandato kokybinio, bet ir kiekybinio turinio aspektu. Mokslinėje literatūroje plačiai išdėstytos PM potencialo kokybinės charakteristikos: politiko išsimokslinimas, dalykinės žinios ir kompetencijos, charakterio savybės, ištikimybė bendrojo gėrio siekiam, moraliniai principai, gebėjimas atsispirti neteisėtiems poveikiams, nepaperkamumas, pagaliau retoriniai gebėjimai, o atsakingoms politinėms pareigoms – politinės veiklos patirtis. Tuo pačiu metu moksliniuose tyrimuose santykinai mažai dėmesio skiriama PM potencialo kiekybiniam segmentui – koks konkretaus rinkimų nugalėtojo palaikymas skaičiuojant nuo visų į rinkėjų sąrašus įrašytų piliečių skaičiaus. Būtent visų, nes jei net dalis piliečių nedalyvauja rinkimuose, jie yra politikos vartotojai ir šio produkto vertintojai. Tad tikrasis įgaliojimų suteikimo mastas ir PM potencialas matuotinas ne tik formalios rinkimų laimėjimo ribos įveikimo skaičiais. Absenteizmo paplitimas byloja ne tik apie kiekybiškai silpno PM paplitimą. Žinoma, kiekybiniai PM dydžiai išreiškiami ne tik rinkimų dalyvių skaičiais, bet ir rinkėjų dalyvavimu susitikimuose su rinkėjais, palaikymo ar nepasitikėjimo akcijose ir pan. Galima prielaida, kad kiekybiškai silpnas PM gali būti toks ir kokybiniu aspektu – absenteizmas sumažina ne tik rinkimų konkurenciją, bet ir reiškia, kad santykinai, o kartais ir absoliučiai mažoji visų rinkėjų dalis nedalyvauja aiškinantis norinčiųjų valdyti valstybę tinkamumą.

Tam tikra prasme kiekybiškai silpno PM mokslinius tyrimus užgožė iš pradžių atsakingų partijų teorija, o pastaruoju metu – postdemokratijos teorija. Atsakingų partijų teorijoje paskiras politikas jau yra parinktas kaip tinkamas valdyti valstybę ir yra subordinuotas partijos visumai. Postdemokratijos teorijos šerdis yra politikų gebėjimo demokratiškai valdyti valstybę be nors kiek didesnės visuomenės kontrolės, geriausiu atveju apsiribojant „miniliaudies“ (R. A. Dahlio sąvoka⁴)⁵, t. y. koku tūkstančiu išmanančių piliečių kiekvienai reikšmingai viešajai problemai apibūdinti, teigimas. Postdemokratijos teorija minimizuoja, jeigu ne visiškai ignoruoja atstovaujamają demokratiją – įgaliojimų perdavimą. Galima atsipašyti F. Fukuyomos, o ilgainiui ir jis pats suprato, bet liberali demokratija išigali ne kaip „istorijos pabaiga“, o greičiau kaip postdemokratija. Teoriškai prodemokratiška postdemokratija galima, tačiau iš tiesų ji yra problema, net jei tebesivadovautume M. Degučio mintimi, jog ne tik „Lietuvoje politinis elitas į demokratinę santvarką yra orientuotas, ko gero, žymiai aiškiau nei dauguma Lietuvos piliečių“.⁶ Nors vis dažniau autokratiškai nusiteikę lyderiai laimi demokratinuose rinkimuose, taip pat net senas demokratines tradicijas turinčiose JAV.⁷

Taip postdemokratijoje politikos „svorio centras“ pasislenka į valdančiųjų, jų lyderių tarpusavio santykius, bet dėl valdančiųjų kompetencijų stokos dar keliamas klausimas, kaip tokie tautos atstovai gali tinkamai valdyti valstybę be nors kiek didesnių visuomenės pastangų juos paremti ar įgalinti ir paskui kontroliuoti. Vienas iš atsakymų – valstybėje tarpsta plutokratija. O tai reiškia, kad demokratija vis labiau

³ Бурдье, П. *Социология политики*. Москва: Socio-Logos, 1993, p. 181.

⁴ Dahl, R. A. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius, 1994, p. 441–452.

⁵ Miniliaudies, apibūdintos svarstomosios demokratijos teorijos kontekste, atvejo tyrimą žr. Már, K.; Gastil, J. Do Voters Trust Deliberative Minipublics? Examining the Origins and Impact of Legitimacy Perceptions for the Citizens' Initiative Review. *Political Behavior*, 2023, Vol. 45, p. 975–994. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/353835683_Do_Voters_Trust_Deliberative_Minipublics_Examining_the_Origins_and_Impact_of_Legitimacy_Perceptions_for_the_Citizens'_Initiative_Review [žiūrėta 2025-06-10].

⁶ Degutis, M. Lietuvos politinė kultūra visuomenės kaitos sąlygomis. In: *Politinė kultūra ir visuomenės kaita* / sudarytojas A. Jankauskas. Vilnius, Kaunas: Naujasis lankas, 2002, p. 64.

⁷ Levitsky, S.; Ziblatt, D. *Kaip miršta demokratijos. Istorijos pamokos ateičiai*. Vilnius: Baltos lankos, 2019.

tampa ekonomikos įrankiu. Kitą atsakymą gausime pagalvoję, kuo būtų pasibaigęs Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos vadovybės formavimas, jeigu nebūtų kilęs kultūrininkų sąjūdžiu pasivadinęs judėjimas, galiausiai suveikęs kaip valdančiųjų kontrolės mechanizmas. Sykiu kultūrininkų judėjimas, sutelkęs Lietuvos mastu nelauktai daug dalyvių, paskatino svarstymus apie demokratijos taisykles. Kultūrininkų protestas vyko ne be radikalizmo protrūkių, bet negalėtume pasakyti, kad peržengė demokratijos taisyklių ribas. Valdančiųjų reakcija, nors buvo pademonstruotas dalies jų nelegitimumo mastas, šį kartą taip pat išsiteko demokratijos taisyklėse. Ne visada taip būna. Visuomenės kritika XIX Vyriausybei 2021 m. buvo užgniaužta nedemokratiškais premjerės I. Šimonytės ir ministrės A. Armonaitės pareiškimais.⁸ Toks kartais yra demokratijos taisyklių supratimas Lietuvoje. Ilgainiui paaiškės tokio visuomenės kritikos neigimo padariniai. Demokratijos taisyklės nedraudžia konvenciniais būdais abejoti ne tik valdančiųjų politiniu kursu ir išrinktųjų politikų legitimumu, bet ir teisėtumu. Legitimumas netapatų teisėtumui, esant demokratijai valdantieji, su retomis išimtimis, yra teisėti, bet ne visada legitimūs – dabar tinkamiausi valdyti valstybę, jais pasitikima. Abejoti visų Seimo rinkimų, o ir išrinktųjų politikų teisėtumu nėra pagrindo, bet abejoti jų legitimumu galima. Apskritai kvestionuoti rinkimų legitimumą, kai rinkimuose dalyvauja maždaug tik pusė rinkėjų, yra pagrindas – Konstitucijoje tautos atstovais vadinamiems rinkimų laimėtojams Lietuvoje suteikiamas kiekybiškai silpnas PM. Mažumos rinkėjų išrinkti kompetencijų valdyti valstybę stokoiantys politikai neįtikina visuomenės, kad būtent jie dabar yra tinkamiausi valdyti valstybę, didelė visuomenės dalis jais nepasitiki. Iš dalies tai patvirtino kultūrininkų sąjūdžiu pasivadinęs judėjimas.

Lietuvoje santykinai daug nedalyvavimo rinkimuose tyrimų, tačiau veik visi jie susitelkę į absenteizmo priežastis (atotrūkis tarp valdančiųjų ir valdomųjų, besikeičiantis gyvenimo būdas, padidėjęs individualizmas, politikų ir rinkėjų nesuskalbėjimas, rinkimų pažadų netesėjimas, ryškių politinių lyderių stoka, politinių partijų programų supanašėjimas, nusivylimas politika ir protestas, politikos sudėtingumas, politinės kultūros ypatumai)⁹ ar rinkėjų politinį marginalumą ir jų „persirikiavimą“ bei politinių partijų balsų praradimus pralaimėjus rinkimus. Tuo pačiu metu Lietuvoje atliekamuose tyrimuose netaikomi, pavyzdžiui, R. Dahlio argumentai, kaip demokratijose socialinė nelygybė transformuoja politinę lygybę *de jure* į politinę nelygybę *de facto*, kuri demokratijose reiškia ne balsavimo teisės ribojimą, bet tai kad skirtingi interesai vertinami ir atstovaujami nelygiai, o socialiai silpnieji neturi pakankamai išteklių iki galo dalyvauti politiniame gyvenime.¹⁰ Lietuvoje socialinės (-ekonominės) nelygybės neigiamą poveikį apskritai demokratijai tyrinėja J. Imbrasaitė¹¹, A. Obrikenė¹².

⁸ I. Šimonytė: „<...> jei žmonėms nepatinka ši valdžia, <...> nepatinka premjerė ir ministrai – jie 2024 m. galės ateiti ir išsirinkti tokius <...>, kurie jiems patinka“. In: Brunalas, B. Šimonytė: tie, kuriems nepatinka ši valdžia, galės 2024 m. išsirinkti tuos, kurie patiks. *Delfi.lt*, 2021 m. vasario 28 d. Prieiga per internetą: [https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-tie-kuriems-nepatinka-si-valdzia-gales-2024-m-issirinkti-tuos-kurie-patiks-86585297](https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-tie-kuriems-nepatinka-si-valdzia-gales-2024-m-issirinkti-tuos-kurie-patiks) [žiūrėta 2025-04-20]; A. Armonaitė: „Protestuoti gali visi, tačiau valdžia ir jos sprendimai keisis tik po rinkimų.“ Mačiulskytė, V. Protestuoti gali visi, tačiau valdžia ir jos sprendimai keisis tik po rinkimų. *Tv3.lt*, 2021 m. rugpjūčio 31 d. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/ausrine-armonaite-protestuoti-visi-gali-taciau-valdzia-ir-jos-sprendimai-keisis-tik-po-rinkimu-n1112207> [žiūrėta 2025-04-20].

⁹ Tai – neišsamus nedalyvavimo rinkimuose priežasčių sąrašas. Plg. Frankl, R. F.; Coma, F. M. Correlates of Voter Turnout. *Political Behavior*, 2023, Vol. 45, p. 607–633. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11109-021-09720-y> [žiūrėta 2025-06-06].

¹⁰ Dahl, R. A. *On Political Equality*. New Haven CT: Yale University Press, 2006. Taip pat žr.: Bartels, L. *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton: Princeton University Press, 2008; Ansell, B.; Ginngrich, J. Political inequality. *Oxford Open Economics*, 2024, Vol. 3, Issue Supplement 1, p. i234–i261. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:9c512319-b1ff-4804-9f55-7e8729b97922/files/r9g54xj91f> [žiūrėta 2025-06-06].

¹¹ Imbrasaitė, J. *Parama demokratijai ir piliečių dalyvavimas Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2013.

¹² Obrikenė, A. Socialinės nelygybės grėsmė demokratijai: dingęs dalyvis. In: *Gerovė ir saugumas 21 amžiuje: postdemokratijos kontekstai = Welfare and Security in the 21st Century: the Contexts of Post-Democracy: mokslo darbų rinktinė / sudarytojai K. Šerpetis, S. Šiliauskas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, p. 109–120; Obrikenė, A. *Politinės demokratijos sugrėšminimas socialinės-ekonominės nelygybės kontekste: mokslo daktaro disertacija: socialiniai mokslai, politikos mokslai (S 002)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2021.

Lietuvoje bene pirmasis tyrinėti absenteizmą pradėjo vėliau iš mokslinio diskurso pasitraukęs D. Žėruolis¹³. Paminėtina pastarojo meto M. Danilevičiaus ir L. Gudžinsko ataskaitos pobūdžio publikacija *Kas nebalsuoja Lietuvoje?* F. Eberto fondo leidžiamoje serijoje *Nelygios demokratijos*.¹⁴ Su kiekybiškai silpno PM Lietuvos politikoje problematika tiesiogiai susijusių tyrimų nėra. Arčiausia šiems tyrimams yra A. Krupavičiaus nuoroda į išrinktų politikų reprezentatyvumo stoką.¹⁵

Straipsnyje dėstomo tyrimo objektas yra ryšys tarp rinkėjų dalyvavimo rinkimuose masto ir PM potencialo, ypač jo kiekybinio segmento. Straipsnio tikslas – apibūdinti PM potencialo kiekybinį segmentą, hipotetiškai teigiant, kad mažas rinkėjų aktyvumas rinkimuose sukuria silpno PM reiškinį, nepalankų atstovaujama demokratija grįstam valstybės valdymui; rinkėjų mažumos išrinkti politikai negali visapusiškai atstovauti tautai. Straipsnyje taip pat teigiama, kad kiekybiškai silpnas PM (dar) gali tapti stipresnis rinkėjams, ypač racionaliems, nemanipuliuojamiems masiškiau, nors ir nereguliariai, dalyvaujant rinkimuose. Empirinis straipsnio koncentras yra absenteizmas Lietuvoje ir silpnas pritarimas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų nugalėtojams. PM silpnumu galima iš dalies aiškinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės krizę 2025 m.

Yra keli straipsnio ribojimai. Straipsnio paraštėse lieka plačiai mokslinėje literatūroje nagrinėjamų rinkėjų nedalyvavimo rinkimuose priežasčių analizė, bet kadangi kalbėti apie pasekmes nenurodant priežasčių negalima, tokios priežastys konstatuojamos, išskyrus socialinės nelygybės transformuojamą poveikį politinei lygybei analizę. Socialinė nelygybė tampa vis didesne demokratijos problema. Socialinė atskirtis veda prie beviltiškumo, nepasitikėjimo, abejingumo ir pasyvumo. Straipsnyje taip pat nenagrinėjamas tas PM silpnumo atvejis, kai valdantieji politikai, netgi gavę stiprų palaikymą rinkimuose, nutolsta nuo savo rinkimų programų. Žinoma, kad išrinktų politikų veiksmų laisvė tesėti rinkimų pažadus, be kita ko, suvaržoma porinkiminiais koaliciniais kompromisais, europeizacijos įtakomis, mažėjančia biudžeto laisve, būtinybe spręsti naujai iškylančias viešąsias problemas, kurių iki rinkimų arba nebuvo arba jos nebuvo reikšmingos. Pagaliau, žinoma, kad dalis rinkėjų balsuoja ne už programas, o už asmenybes. Straipsnyje nesvarstomos situacijos, kai formalus balsavimas už kandidatą yra tik mažesnės blogybės pasirinkimas, o ne pritarimas pasirinktam kandidatui. Visa tai byloja, kad mažo rinkėjų dalyvavimo rinkimuose poveikį PM potencialui sudėtinga įvertinti, kadangi absenteizmas nėra vienintelė silpno PM mandato priežastis, nors ir „pretenduoja“ būti reikšminga. Straipsnyje susitelkiama į argumentus, bylojančius apie PM potencialą, kylantį vien tik iš rinkėjų formalios paramos – dalyvavimo rinkimuose ir paramos konkretiems rinkimų nugalėtojams – masto. Sykiu įvertinant tai, kad ir demokratinių rinkimų funkcionalumas turi ribas.¹⁶

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, lyginamasis.

Silpnas politinis mandatas¹⁷

Atstovavimas yra dabarties demokratijų esminis atributas, mechanizmas, kuriuo piliečiai netiesiogiai ir ne nuolat, o per išrinktus politikus, suteikę jiems mandatą, siekia savo interesų. Mandatas yra įgaliojimas naudotis įgaliojusių asmenų interesais arba atlikti tam tikras kitų asmenų užduotis jų pačių naudai. Išplėtotą mokslinę diskusiją rutuliojasi apie imperatyvų ir laisvą PM. Stipraus ir silpno PM perskyra

¹³ Žėruolis, D. Racionalūs rinkėjai. Absenteizmo priežastys. In: *Seimo rinkimai'96: trečiasis „atmetimas“* / sudarytojas A. Krupavičius. Vilnius: Tvermė, 1998, p. 244–263.

¹⁴ Danilevičius, M.; Gudžinskas, L. *Kas (ne)balsuoja Lietuvoje*. Vienna: FES Regional Office for International Cooperation, Democracy of the Future. 2024. Prieiga per internetą: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/wppien/21431.pdf> [žiūrėta 2025-05-20].

¹⁵ Krupavičius, A.; Pogorelis, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. In: *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida* / sudarytojai A. Krupavičius, A. Lukošaitis. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 243–297.

¹⁶ Plg. Achen, Ch.; Bartels, L. M. *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton: Princeton University Press, 2017.

¹⁷ Iš pat pradžių atkreipkime dėmesį į tai, kad terminas *silpnas mandatas* dažniausiai vartojamas teoretizuojant tarptautinius santykius ir analizuojant tarptautinės politikos aktualijas; nacionalinės politikos srityje šis terminas daug retesnis, ypač teoretizuojant nacionalinę politiką.

tokio dėmesio stokoja. Čia tokią perskyra susiekime, be kita ko, su rinkėjų, suteikusių PM dalimi, skaičiuojama nuo visų piliečių, įrašytų į rinkėjų sąrašą, skaičiaus.

Silpnas PM – mažumos rinkimų teisę turinčių rinkėjų suteikiamas, todėl legitimumo stokojantis mandatas. Juk būtent rinkimai legitimuoja politinę lyderystę ir viešąją politiką. Silpnas PM reiškia, kad rinkimų laimėtojo kompetencijas vertino ribotas rinkėjų skaičius, jam nereikėjo ypatingų pastangų įrodyti (pagrįsti) savo kompetencijas, o tai, ką galima būtų pavadinti ekspertine „miniliaudimi“, rinkimų rezultatams neturėjo reikšmingos įtakos. Silpnas PM iš esmės yra ribotas mandatas. Tai turi reikšmės ne tik rinkėjų interesų nustatymui ir rinkimų pažadų tesėjimui, bet ir valstybės valdymui. Silpnas PM byloja apie silpną profesionalumo prasme politikų vyravimą valstybės valdymo srityje. Mažumos rinkimų teisę turinčių rinkėjų įgaliojimai sukuria terpę politikais tapti ir mažai kompetentingiems asmenims, paprastai tokie „tautos atstovai“ nepriima aktualių politinių sprendimų, o juos priėmę nesugeba įgyvendinti.

Silpno PM apibūdinimo kontekste nebūdami tokie pat kategoriškai kaip P. Bourdieu, iškelkime klausimą, ar rinkėjai suteikia įgaliojimus atstovams priimti visus sprendimus, ar tik mažiau svarbius (antraeilius), o priimant svarbiausius (lemtingus) sprendimus arba dalyvauja patys, arba griežtai kontroliuoja savo atstovus? Absenteizmas veik nepalieka vietos teigiamiems atsakymams. Silpnas PM graso valstybės potencialui ne tik strateginio valdymo stygiu, bet ir bent jau tai Ch. Tilly apibūdintai valstybės potencialo daliai, kuri siejama su valstybės gebėjimu konsultuotis su visuomene, vykdyti abipusiškai įpareigojančius svarstymus, o paskirais atvejais net priimti racionalius sprendimus, kuriems visuomenė dėl vienu ar kitų priežasčių, dažniausiai dėl paūmėjusio populizmo, nepritaria.¹⁸ Silpnas PM reiškia ir tai, kad veik negali būti tinkamos politinės reakcijos į nelauktus ir netikėtus įvykius, naujas problemas. Nors sykiu reikia pripažinti, kad problemiškas valdymas sudėtingais laikais, pvz., per COVID-19 epidemiją, tiesiogiai nebyloja apie ribotą valdančiųjų potencialą.

Silpnas PM lemia tai, kad net ir absenteizmo aplinkoje, bet teisėtai išrinkti tautos atstovai jau vos ne kitą dieną po rinkimų masiškai kritikuojami, jais itin nepasitikima. Paprastai pagrindiniais kritikais tampa ir mano tam turintys moralinę teisę tie piliečiai, kurie nedalyvavo rinkimuose, taip pat ir rinkimų pralaimėtojai.¹⁹ Jei rinkimuose nedalyvavę rinkėjai nėra politikos kūrėjai, tai jie yra, dar kartą pabrėžkime, politikos vartotojai ir, vadinasi, šio produkto (paslaugos) vertintojai. Nepasitikėjimas politikais ir jų veikla yra dažniausia tokio vertinimo išvada. O kaip gali būti kitaip, jeigu didžioji rinkėjų dalis nėra formaliai nėra pritarusi vienam ar kitam politikui.

PM silpnumą lemiančio absenteizmo priežastimi P. Bourdieu laikė piliečių ekonominio ir kultūrinio kapitalo stoką, kuris ypač reikalingas, kai atstovai siekia savų interesų (jie negali neturėti savo interesų), yra pažeidžiami interesų grupių, biurokratijos, gali būti šališki priklausydami elitams. Bet aktualiausia yra tai, jog silpnas PM netrukdo politikams, kaip pasakytų P. Bourdieu, savo interesą veik nepastebimai paversti politika menkai besidominčios ir dar mažiau joje dalyvaujančios visuomenės interesu, o politinės galios koncentravimas nedaugelio žmonių, paprastai politinių partijų lyderių, rankose patiria tuo mažiau pasipriešinimo ir, vadinasi, tuo labiau galimas, kuo daugiau paprasti politikos dalyviai neturi tam reikalingo laisvo laiko ir kultūrinio kapitalo, pirmiausia išsimokslinimo.²⁰

Vyraujant silpnam PM suprantama, kodėl politikai linkę apeliuoti į laisvo PM doktriną ir visiškai abejingi imperatyvaus PM doktrinai. Nors mokslinė diskusija, kaip išvengti laisvo PM neigiamų pasekmių tebevyksta, svarstomi pusiau imperatyvinio PM modeliai.²¹ Klausinama, ar rinkimai, kai suteikiamas lais-

¹⁸ Tilly, Ch. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 17–24, 188.

¹⁹ Plg. Anderson, Ch. J. et al. *Losers' Consent: Elections and Democratic Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

²⁰ Плаčiau Бурдые, П. *Социология политики*, p. 183–187.

²¹ Grosiant, E.; Guinaudeau, I. *Do Elections (Still) Matter? Mandates, Institutions, and Policies in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2021; Vandamme, P.-É. Rethinking the imperative mandate: Toward a better balance between independence and accountability. *American Journal of Political Science*, 2026, Vol. 70, Issue 1, p. 76–89. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/126385309/Rethinking_the_Imperative_Mandate_Toward_a_Better_Balance_Between_Independence_and_Accountability [žiūrėta 2026-01-14].

vas PM, dar turi svarbos tinkamam valstybės valdymui. Nors dažniausia tokio klausimo prasmė moksliniuose tyrimuose siejama su politikų gebėjimu, taip pat esant ir nepriklausomai nuo jų trukdančioms aplinkybėms, vykdyti rinkimų pažadus.

Silpnas PM kelia chaosą politikoje. Perdėm pliuralistinėse visuomenėse ir daugiapartinėse politinėse sistemose nėra galimybių tikėtis pastovaus tvirto rinkėjų pritarimo ir konstruktyvaus sutarimo nei tarp politikų ir piliečių, nei tarp pačių piliečių. Politikos siekiamybe tampa konstruktyvesnis, tik mažesnis nesutarimas. Taip, nesutarimas, bet konstruktyvesnis, leidžiantis išvengti poliarizacijos tiek tarp politikų, tiek tarp piliečių. Nuo silpno PM rinkėjai linkę gelbėtis reikalaudami mažoritarinės rinkimų sistemos, kai politikai pasišovę dar labiau stiprinti proporcinę rinkimų sistemą, kuri palanki politinėms partijoms nustatant, kas gi bus tautos atstovais; rinkėjams lieka tik pasirūpinti, kiek tokių „tautos atstovų“ kiekvienoje politinėje partijoje jie palaiko balsuodami.

Formuluojant silpno PM kiekybinę charakteristiką reikia įveikti postdemokratinio mąstymo schemą, kurioje dėmesys sutelkiamas į mandato kokybinę charakteristiką ir veik ignoruojamas, jeigu neatsižvelgime į „miniliaudies“ motyvą, mandato kiekybinis segmentas (1 paveikslas).

1 pav. Postdemokratinio ir demokratinio politinio potencialo teorinio apibūdinimo schema

Šaltinis: sudaryta autoriaus

	Postdemokratija	Demokratija
Politinio mandato potencialas	Didelis kokybinis	Didelis kokybinis
	Mažas kiekybinis	Didelis kiekybinis

Dalyvavimas rinkimuose

Teoretizuojant postdemokratiją akcentuojami teisinės valstybės principai ir menkas dėmesys skiriamas tautos suverenitetui. Šiame teorinius samprotavimus atspindinčiame paveiksle negalima sutikti su dideliu demokratijos, t. y. atstovaujamosios demokratijos, kokybiniu PM potencialu, kadangi politinė praktika byloja rinkėjus dažnai pasikliaunant neprofesionaliais, bet populistiskai, net ir radikaliai nusiteikusiais politikais. Akcentuojant rinkėjų masinį dalyvavimą rinkimuose kaip demokratijos tvarumo sąlygą, privalu pažymėti, kad jau gerokai išblėso kitados buvęs populiarus įsitikinimas, jog rinkimai suteikia valdžią geriausiems ir tinkamiausiems valdyti valstybę. Kartu pabrėžtina, kad kompetentingus politikus gali pasirinkti tik kompetentingi rinkėjai. Rinkėjų kompetentingumas, racionalumas spręsti apie kandidatų tinkamumą yra silpniausia kiekybinės PM potencialo dalies akcentavimo vieta. Būtent šiuo atžvilgiu postdemokratijos šalininkai kontratakuoja pasitelkdami argumentus, panašius S. Levitsky ir D. Ziblatto apibendrinimus: „Rinkimų kelias į (demokratijos – V. L.) žlugimą pavojingai apgaulingas“, „tolti nuo demokratijos šiais laikais pradeda prie balsavimo urnų. <...> Išrinkti autokratai palaiko demokratijos regimybę bet sunaikina pačią jos esmę.“²²

Taigi, jeigu PM reiškia rinkėjų įgaliojimą savo atstovams vykdyti tam tikrą viešąją politiką, aktualus išlieka klausimas, koks tokio įgaliojimo turinys ir galia, jeigu kartais net dauguma rinkėjų nedalyvauja rinkimuose, – įgaliojimo valdyti suteikimas? Tokio PM veiksmingumas formuoti ir vykdyti efektyvų politinį kursą yra menkas. Bet tokiu atsakymu, o ir paties klausimo prasmingumu dažnai abejojama teigiant, kad politinio mandato potencialo negali sustiprinti mažai politiškai išmanantys, demokratijos prasmę primityviai suprantantys rinkėjai, nors ir aktyviai dalyvaujantys rinkimuose. Minėtieji S. Levitsky ir D. Ziblatas pasigenda visame pasaulyje, nors didžiausias jų rūpestis yra demokratijos likimas JAV, „demokratijos vartų“, sargų, taip pat ir tarp rinkėjų. Kiekybiškai silpnas PM gali reikšti abejojimą demokratija ne tik kaip valstybės valdymo technologija, bet ir kaip vertybe. Mažėja pozityviai apie demokratiją mąstančių žmonių.

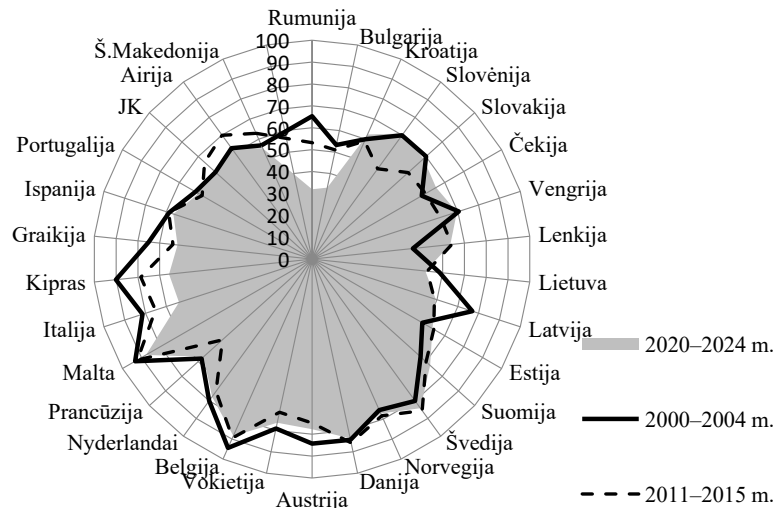
²² Levitsky, S.; Ziblat, D. *Kaip miršta demokratijos*, p. 13, 14.

Dalyvavimo parlamento rinkimuose Lietuvos lyginamoji charakteristika

Europos demokratijų gretoje Lietuva pasižymi menku rinkėjų aktyvumu parlamento rinkimuose (1 pav.). Žemesnis rinkėjų aktyvumas parlamento rinkimuose yra tik daugumoje Balkanų šalių.

2 pav. Rinkėjų aktyvumas parlamento rinkimuose

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Absenteizmas jau siekia absurdišką ribą: Rumunijos parlamento rinkimuose 2016 m. ir 2020 m. dalyvavo atitinkamai 39,5 proc. ir 31,95 proc. rinkėjų, nors 2024 m. parlamento rinkimuose dalyvavo jau 52,5 proc. rinkėjų. Albanijos parlamento rinkimuose 2021 m. ir 2025 m. dalyvavo atitinkamai 46,8 proc. ir 44,8 proc. rinkėjų. Dalyvavimas rinkimuose mažėja daugelyje Europos valstybių. Naujosios demokratijos pasižymi žemesniu nei senosios demokratijos rinkėjų aktyvumu, kuris ilgai sietas su postkomunistiniu palikimu. Dabar geriau tai aiškinti demokratijos su trūkumais (angl. *defective democracy*) reiškiniu. Iš pradžių šiuo terminu siekta perskirti įsigalėjusias ir naujas demokratijas.²³ Ilgainiui paašškėjo, kad atskiri demokratijos su trūkumais požymiai pradėjo ryškėti ir senosiose demokratijose. Žurnalo *The Economist* analitinis padalinys *The Economist Intelligence Unit* nuo 2006 m. nustato demokratijos indeksą pagal penkis bazinius rodiklius: politinis procesas ir pliuralizmas, vyriausybės veikla, politinis dalyvavimas, politinė kultūra ir pilietinės laisvės. Demokratijos su trūkumais (angl. *flawed democracy*) 10 balų skalėje apibendrintai vertinamos 6–7,99 balo. Aukščiau išdėstomos pilnutinės demokratijos (8–10 balų), žemiau – hibridiniai režimai (4–5,99 balo) ir autokratijos (0–3,99 balo). Per pastaruosius 5 metus nustatoma 20–25 pilnutinės demokratijos, 45–46 demokratijos su trūkumais. Dabar Europoje yra 17 demokratijų su trūkumais, tarp jų ir Lietuva. Absoliučioje daugumoje Europos demokratijų su trūkumais dalyvavimas rinkimuose yra žemesnis negu pilnutinėse demokratijose, išskyrus Malta, Belgiją ir Kiprą.²⁴

Kovojant su absenteizmu, sykiu vyksta ir jo pateisinimas-įteisėjimas. Beveik stabiliai menkas rinkėjų dalyvavimas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose verčia ieškoti formalių tautos atstovo mandato pateisinimo sprendimų. Absenteizmas Lietuvoje dangstomas žemo rinkėjų aktyvumo pateisinimu-įteisėjimu. Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 167 straipsnyje teigiama:

2. Seimo rinkimų vienmandatėje rinkimų apygardoje: 1) išrinktu laikomas daugiausia rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų gavęs kandidatas, bet ne mažiau kaip 1/5 visų į tos rinkimų apygardos

²³ P vz., Merkel, W. Embedded and defective democracies. *Democratization*, 2004, Vol. 11, Issue 5, p. 33–58.

²⁴ Nustatyta remiantis *The Economist Intelligence Unit Democracy index 2025*. Prieiga per internetą: <https://www.eiu.com/n/global-themes/democracy-index/> [žiūrėta 2025-10-14]; *The Global State of Democracy 2025: Democracy on the Move*. Prieiga per internetą: <https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move.pdf> [žiūrėta 2025-10-14].

rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų balsų; <...> 3) per pakartotinį balsavimą išrinktu laikomas kandidatas, gavęs daugiau balsų, neatsižvelgiant į rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičių. <...>

3. Respublikos Prezidento rinkimų vienmandatėje rinkimų apygardoje: 1) išrinktu laikomas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant ir dalyvaujant ne mažiau kaip pusei visų rinkėjų gavo daugiau kaip pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų; 2) jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau kaip pusė visų rinkėjų, išrinktu laikomas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau kaip 1/3 visų rinkėjų balsų; 3) jeigu pirmą kartą balsuojant nė vienas kandidatas nesurenka šios dalies 1 arba 2 punkte nustatyto balsų skaičiaus, <...> rengiamas pakartotinis balsavimas <...> Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų, neatsižvelgiant į rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičių. <...>.

4. Mero rinkimų vienmandatėje rinkimų apygardoje: 1) išrinktu laikomas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant gavo daugiau kaip pusę rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų, jeigu rinkimuose dalyvavo ne mažiau kaip 40 procentų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų; 2) jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau kaip 40 procentų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų, išrinktu laikomas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau kaip 1/5 visų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų balsų; <...> 4) per pakartotinį balsavimą išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų neatsižvelgiant į rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičių. <...>.²⁵

Seimo rinkimų daugiamandatėje apygardoje rinkimai laikomi įvykusiais, jeigu juose dalyvavo daugiau kaip 1/4 visų rinkėjų. Rinkimai į Europos Parlamentą laikomi įvykusiais „nepaisant juose dalyvavusių rinkėjų skaičiaus“.²⁶

Jeigu 1/3, 1/4, 1/5 ir kitų minimalių ribų nustatymas panašesnis į absenteizmo pateisinimą, tai, vykstant dviejų turų balsavimui, kai antrame ture minimali balsavusiųjų riba netaikoma, byloja apie absenteizmo įteisinimą, kad galiausiai rinkimai galėtų būti laikomi įvykusiais. Seimo rinkimuose vienmandatėse apygardose teoriškai pakanka ne mažesnio kaip 20 proc. rinkėjų dalyvavimo, žinoma, esant nerealiai sąlygai, jeigu jie visi balsuoja už tą patį kandidatą. Nors Seimo I rinkimų ture jau ne visada reikia didesnio kaip 50 proc. rinkėjų dalyvavimo, galima tikėtis bent iš dalies kiekybiškai stipresnio PM. Bet kuriuo atveju Rinkimų kodekse pažangu tai, kad išliko ir akcentuojama „visų rinkimų teisę turinčių piliečių“ kategorija.

Rinkėjų dalyvavimo Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m., 2020 m., 2024 m. rinkimuose analizė

Iš pat pradžių pažymėkime, kad yra dvi rinkėjų kategorijos: rinkėjai, įrašyti rinkėjų sąraše, ir rinkėjai, dalyvavę (balsavę) rinkimuose. Seimo 2024 m. rinkimuose sąraše įrašytų rinkėjų skaičius – 2 384 368, rinkimuose I ture dalyvavo 1 244 050 rinkėjų, II ture – 929 261 rinkėjas, atitinkamai 52,18 proc. ir 41,41 proc. rinkėjų.²⁷ Seimo 2020 m. rinkimuose sąraše įrašytų rinkėjų skaičius – 2 355 726, rinkimuose I ture dalyvavo 1 174 725 rinkėjai, II ture – 924 406 rinkėjai, atitinkamai 47,80 proc. ir 39,24 proc. rinkėjų.²⁸ Seimo 2016 m. rinkimuose sąraše įrašytų rinkėjų skaičius – 2 405 143, rinkimuose I ture dalyvavo 1 217 243 rinkėjai, II ture – 916 419 rinkėjų, atitinkamai 50,61 proc. ir 38,10 proc. rinkėjų.²⁹ Pastarųjų trijų Seimo rinkimų vienmandatėse apygardose II ture paramos nugalėtojams koncentras yra > 20 – < 25 proc. (2 pav.)

²⁵ Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas 2022 m. liepos 19 d. Nr. XIV-1381. *E-seimas.lrs.lt*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/lega-lAct/lt/TAD/44e06821075711edbf9c72e552dd5bd> [žiūrėta 2025-05-23].

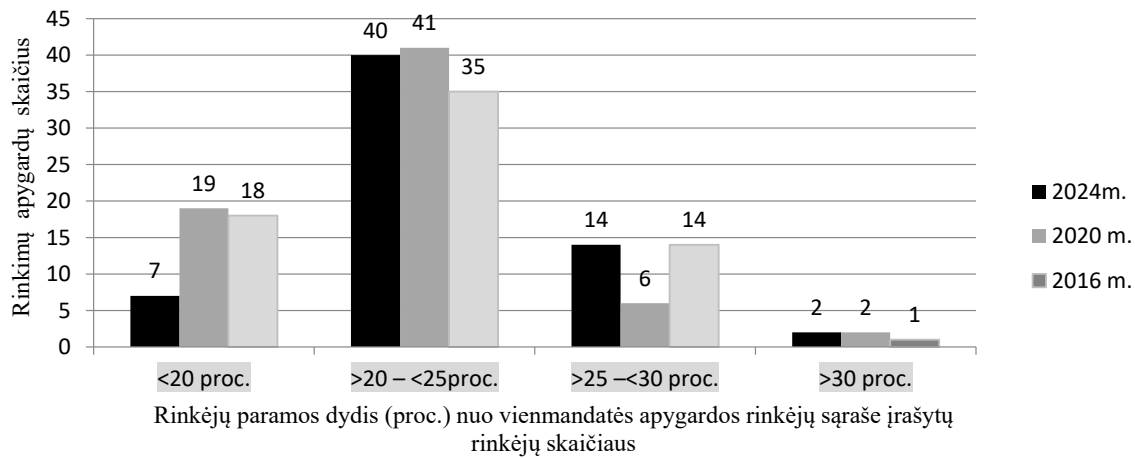
²⁶ Lietuvos Respublikos rinkimų kodeksas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos 2022 m. liepos 19 d. konstituciniu įstatymu Nr. XIV-1381, 168 straipsnis.

²⁷ 2024 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: www.vrk.lt/2024-seimo/rezultatai [žiūrėta 2025-05-24].

²⁸ 2020 m. spalio 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/2020-seimo/rezultatai> [žiūrėta 2025-05-24].

²⁹ 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: www.vrk.lt/2016-seimo/rezultatai [žiūrėta 2025-05-24].

3 pav. Seimo rinkimuose 2024 m., 2020 m. ir 2016 m. vienmandatėse rinkimų apygardose II ture nugalėjusių kandidatų gautų balsų dalis (proc.) iš viso rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičiaus³⁰

Seimo 2024 m. rinkimų I ture 8 nugalėtojai sulaukė 20,15–33,75 proc. rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų paramos: didžiausios – rinkimų apygardose Nr. 3 – 33,75 proc. ir Nr. 1– 28,68 proc., mažiausios – rinkimų apygardose Nr. 46 – 20,15 proc. ir Nr. 57 – 21,27 proc. (1 lentelė). Tokie balsavusiųjų už rinkimų nugalėtojus skaičiai byloja apie tam tikrą kiekybinio PM stiprėjimo perspektyvą.

1 lentelė. Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 167 straipsnio 2 pastraipos nuostatos veikimas Seimo 2024 m. rinkimuose

Vienmandatė rinkimų apygarda	Rinkimų apygardos rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų balsai (proc.)	Rinkimuose balsavusių rinkėjų parama (proc.)	Rinkėjų aktyvumas
Nr. 1	28,68	44,90	63,88
Nr. 3	33,75	53,55	63,03
Nr. 41	23,92	46,44	51,55
Nr. 43	22,15	41,36	53,56
Nr. 46	20,15	39,55	50,96
Nr. 56	24,85	46,75	53,16
Nr. 57	21,27	43,34	49,09
Nr. 60	25,06	54,39	46,08

Lietuvos didžiuosiuose miestuose rinkėjų parama II ture laimėjusiems Seimo rinkimus asmenims yra skirtinga: didžiausia – Kaune ir Panevėžyje, mažiausia – Klaipėdoje (2 lentelė). Klaipėdoje tik 2024 m. vienam rinkimų nugalėtojui pavyko gauti daugiau kaip penktadalį rinkėjų, įrašytų į rinkimų sąrašą, balsų. Apskritai Klaipėdoje yra mažiausia rinkėjų parama. Mažesnė rinkėjų parama buvo tik 2024 m. rinkimų apygardoje Nr. 14 (17,10 proc.), 2020 m. – rinkimų apygardose Nr. 11 (15,09 proc.), Nr. 16 (16,87 proc.) ir Nr. 48 (16,18 proc.).

³⁰ 2 pav. ir 1, 2 ir 3 lentelės sudarytos remiantis Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis. Žr. 2024 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: www.vrk.lt/2024-seimo/rezultatai [žiūrėta 2025-05-24].

2 lentelė. Rinkėjų paramos Seimo 2024 m. rinkimų II ture didžiuosiuose miestuose dydis (proc.) iš viso rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičiaus

Miestas	Bendra skalė (proc.)		
	Skalė be mažiausia ir daugiausia balsų gavusių rinkimų nugalėtojų apygardų (proc.)		
	2024 m.	2020 m.	2016 m.
Vilnius	19,16–28,31 20,63–25,25	15,09–30,04 19,19–28,94	15,38–32,88 18,46–26,56
Kaunas	17,10–25,31 22,04–24,48	16,87–27,76 22,58–24,94	22,87–28,43 23,14–28,37
Klaipėda	17,57–22,43 18,98–19,08	17,14–19,30 17,33–17,87	13,34–19,31 13,48–17,49
Šiauliai	20,87–21,86	21,56–22,49	20,11–25,30
Panevėžys	24,39–25,57	20,04–20,06	22,97–26,57

Jeigu vadovausimės atsakingų politinių partijų teorine prieiga, anot kurios, politinės partijos, o ne pavieniai politikai yra atsakingi rinkėjams, tai politinės partijos turi dar silpnesnius įgaliojimus. Ypač maža rinkėjų, įrašytų į rinkimų sąrašą, parama daugiamandatėje apygardoje, politinių partijų, įveikusių 5 proc. rinkimų barjerą, atstovams, – nuo 3,66 proc. iki 10,36 proc. (3 lentelė).

3 lentelė. Seimo 2024 m. daugiamandatėje rinkimų apygardoje politinių partijų gautų balsų dalis (proc.) iš viso rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičiaus

Politinė partija	Balsų dalis (proc.) nuo rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičiaus		
	2024 m.	2020 m.	2016 m.
Lietuvos socialdemokratų partija	10,36	4,42	7,30
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	9,37	11,88	10,98
Politinė partija „Nemuno aušra“	8,02	–	–
Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“	4,82	–	–
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	4,01	3,24	4,58
Lietuvos valstiečių-žaliųjų sąjunga	3,66	8,33	10,90
Darbo partija	–	4,50	
Laisvės partija	–	4,35	
Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjūdis	–	–	2,77
Partija „Tvarka ir teisingumas“	–	–	2,69

Kaip politinės partijos atstovų neparemia nors vienas iš dešimties potencialių ir rinkėjų arba, dar blogiau, išrinkti į Seimą daugiamandatėje apygardoje gauna 2,77–4,82 proc. potencialių rinkėjų balsų, vadinti juos tautos atstovais yra problemiška. Būdas išvengti tokių „tautos atstovų“ galėtų būti Rinkimų kodekso pataisa, nustatanti atitinkamai 5 proc. ir 7 proc. rinkimų barjerą politinėms partijoms ir jų rinkimų koalicijoms, skaičiuojant nuo rinkimų sąrašė įrašyto rinkėjų skaičiaus. Taip ilgainiui sumažėtų partinė fragmentacija, nors kiek didesnės rinkėjų paramos neturinčios silpnos politinės partijos nunyktų arba jungtųsi. Bet ne tik politinių partijų skaičius, o ir rinkimų dalyvių skaičius byloja apie rinkimų konkurencingumą ir nugalėtojų „testavimą“ valstybės valdymo darbui.

Diskusija: ar (dar) galimas kiekybiškai stipresnis tautos atstovo mandatas?

Taigi principinis klausimas yra tai, kaip sustiprinti tautos atstovo mandatą. Pradėkime nuo to, kad demokratijai maža tik aktyvaus rinkėjo, demokratijai reikia ir racionalaus bei atsakingo rinkėjo. O su tuo yra problema. Verta prisiminti J. Schumpeterio perskyrą, net ir matant jos elitiškumą, tarp „tipiško“ ir „įžengusio į politiką“ piliečio:

Taigi kai tik tipiškas pilietis įžengia į politikos sritį, jo protiniai sugebėjimai viena pakopa sumažėja. Jis argumentuoja ir analizuoja taip, kaip tai daryti profesinėje veikloje jam pačiam atrodytų vaikiška. Menkesni racionalumo kriterijai, kuriuos jis taiko politikai, taip pat išvados, kurias daro be efektyvios loginės kontrolės – jau vien šito pakanka, kad suprastume tokį (piliečio politinių gebėjimų sumažėjimo – V. L.) reiškinį. Be to, nebūdamas tikras veikėjas, jis atsipalaiduoja nuo įprastinių moralinių reikalavimų, kartais pasiduoda žemiems instinktams, kuriuos privataus gyvenimo sąlygos paprastai tramdo. Tačiau jo išvados nebus išmintingesnės ir racionalesnės, jei jis pasiduos teisuoliško pasipiktinimo jausmams. Jam bus tik dar sunkiau suvokti tikras reiškinų proporcijas, gali būti, kad jį veiks tik kuris nors vienas reiškinio aspektas. Vadinas, jeigu pilietis vieną kartą pabus iš snaudulio ir pademonstruos tą valią, kurią postuluoja klasikinė demokratijos teorija, jis vargu ar taps protingesnis ir atsakingesnis nei paprastai. Tam tikrais politinio lūžio momentais jis gali tapti tautos pragaištimi.³¹

Nors J. Schumpeteris „postdemokratiškai“ teigė, kad „demokratija yra politikų viešpatija“, bet neminė, kad tai yra stiprių politikų viešpatija, ir ieškojo būdų „apsirūpinti reikiamo lygio politikais“.³² „Politikų viešpatija“ gali pretenduoti į tiesą tik tada, jeigu piliečiai masiškai pasitraukia iš politikos. Bet taip nėra ir rinkėjai per rinkimus „viešpačius“ neretai nuleidžia į žemę. Tautos valia, o ne politikai lemia egzistencinius sprendimus, tai yra demokratijos tvarumo sąlyga. „Tautos pragaištis“ taip pat sutirština situaciją, bet G. Sartorio „demokratinio primityvizmo“ terminija visiškai realistiškai apibūdina rinkėjus, manančius, kad beveik viskas turi paprastus, aiškius ir greitus sprendimus.³³ J. Schumpeterio „tipiško“ ir „įžengusio į politiką“ piliečio perskyra nepraranda aktualumo. „Tautos pragaištis“ motyvas kaskart iškyla, kai vis daugiau „pabudusių“ rinkėjų suteikia PM populistams, taip pat ir radikaliems. Kadangi mus pirmiausia domina PM potencialas Lietuvoje, turime pripažinti, kad 2024 m. Lietuvą pasiekė į sistemiškumą pretenduojantis radikalizmas, beveik nė nepadaugėjęs rinkimuose dalyvavusių rinkėjų.

Savotiška problemos analizės tąsa yra S. Žižeko teiginys:

Grėsmė šiandien yra ne pasyvumas, bet pseudoaktyvumas, poreikis „būti aktyviam“, „dalyvauti“, užmaskuoti tuštumą to, kas vyksta. <...> Esantiems valdžioje dažniau mielesnis yra „kritiškas“ dalyvavimas, dialogas nei tyła – kad tik mes būtume įtraukti į šį „dialogą“, kad tik būtų įsitikinta, jog mūsų grėsmingas pasyvumas yra sugriautas. Todėl rinkėjų susilaikymas yra tikrasis politinis veiksmas. Jis neišvengiamai stato mus akistaton su šiandienos demokratijų beprasmybe.³⁴

Demokratijos beprasmybė sietina su atotrūkiu tarp valdančiųjų ir valdomųjų – tiek žmonės nepasitiki valdžia, tiek valdžia nepasitiki žmonėmis. Ir nebelieka demokratinės vilties, kad žmonės patys save valdo išrinkę savo atstovus. Nesvarstant, kaip pasikeistų politinių jėgų santykis rinkimuose dalyvaujant reikšmingai didesnei rinkėjų daliai, žinoma, kad politinis nedalyvavimas valdantiejiems, o ir pačiai visuomenei sėja nerimą, žadina pačias įvairiausias baimes – ką mes, visuomenė, iš tikrųjų galime, gindami savo interesus. Kultūrininkų judėjimo mastas buvo netikėtas abiem pusėms – ir valdantiejiems, ir pačiai visuomenei.

³¹ Schumpeter, J. A. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis, 1998, p. 290.

³² *Ibidem*, p. 314, 321.

³³ Sartori, D. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001, p. 144–146.

³⁴ Žižek, S. *Smurtas*. Vilnius: DEMOS, 2010, p. 204.

J. Schumpeterio ir G. Sartorio mintys pastūmėjo mane ne link elitizmo, bet link svarstymo, kada nedalyvauti rinkimuose tam tikroms rinkėjų kategorijoms yra racionalu. Tyrinėdamas postdemokratijos ir absenteizmo reiškinius priėjau prie demokratijos teorijai prieštaraujančios išvados apie politinio nedalyvavimo kokybę³⁵, bet neatsisakiau demokratinės daugumos principo įgyvendinimo paieškų, net pasiūlydamas provokuojančius svarstymus, kaip įvertinti rinkėjų preferencijas dėl viešosios politikos, bet neatsakiau į klausimą, kaip nustatyti tinkamus šios politikos vykdytojus, rinkėjams nedalyvaujant rinkimuose.³⁶ Tad grįžkime prie prieštaravimo tarp įgaliojimų suteikimo atstovams, jų didesnių politinių kompetencijų platesnės sklaidos būtinumo ir absenteizmo augimo tyrimo.

Yra keli dalyvavimo rinkimuose, o iš dalies ir politikoje apskritai „slenksčiai“. Pirmas „slenkstis“ – didėjantis politikos sudėtingumas ir didelės visuomenės dalies viešųjų problemų neišmanymas dėl išsilavinimo ir laiko domėtis viešosiomis problemomis stygiaus. Geriau, kai tokie rinkėjai nedalyvauja, tai – kokybiško nedalyvavimo atvejis. Jeigu R. Dahlis politikos sudėtingumą matė daugiau kaip viešųjų problemų sudėtingumo didėjimą, tai D. Sartoris akcentavo nekompetentingos piliečių dalies aktyvumą-trukdymą priimti racionalius politinius sprendimus, ypač videopolitikos (videodemokratijos) sąlygomis, kai „tautos balsu“ tampa „žiniasklaidos balsas“.³⁷ Raginti tokius rinkėjus aktyviai dalyvauti politikoje – vadinasi, rizikuoti politinės tvarkos stabilumu.

Antras „slenkstis“ – tam tikros visuomenės dalies, paprastai mažos, viešųjų problemų (ne)išsprendimo galimybių, nepriklausomai nuo politinių partijų ideologinių orientacijų ir politinių programų, žinojimas. Tai – racionalus viešųjų problemų sprendinių galimybių įvertinimas: žinau, bet nedalyvauju, kadangi paskiros aktualios problemos iš esmės neišsprendžiamos. Blogai, kai tokie rinkėjai nedalyvauja, tai – nekokybiško nedalyvavimo atvejis. Tokie rinkėjai į rinkimus sugrįžtų nebent dėl populistų ir radikalų tramdymo. Tad absenteizmas, anksčiau sietas su žemiausiais socialiniais sluoksniais, dabar būdingas ir kitiems socialiniams sluoksniams.

Yra ir trečias „slenkstis“ – politinių partijų monopolizuota, ne be jų lyderių pastangų, politika. Atsakingų partijų teorijoje atstovavimo institucija susiejama su politinėmis partijomis, o atskiras atstovas „ištirpsta“ partijos nuostatose ir pranyksta kaip politikos subjektas. Rinkėjai tokią situaciją tapatina su politinių partijų veiklos depersonalizavimu, anonimiškumu ir ignoroja rinkimus. Politinių partijų personalizavimas jų lyderių asmenyje tik iš dalies keičia situaciją. Dar reikia atkreipti dėmesį į politinių partijų, kaip politikos variklių, „sugedimą“. Demokratiniam politiniam procesui, grindžiamam tik politinių partijų konkurencija, tai taip pat didelis kliuvinys. Deja, bet XXI a. pirmą ketvirtį turime tik atsakingų partijų teorinį modelį ir neturime atsakingo politinių partijų praktinio veikimo gausos. Koalicionių vyriausybės sudarymo praktika veikia visame demokratiname pasaulyje atsidūrusi jei ne aklavietėje, tai niekaip netenkina tinkamo valstybės valdymo reikmių. Politinės partijos absoliučioje daugumoje pasaulio šalių linkusios į proporcinę rinkimų sistemą. Bet svarbiausia ir sudėtingiausiai įveikiama tai, kad absenteizmas palieka politines partijas „virti savo sultyse“.

Atsakingų partijų modelį Lietuvoje testavusios A. Ramonaitė ir R. Žiliukaitė daro tokią išvadą:

*Didžiausia politinio atstovavimo problema Lietuvoje ta, kad partijų rinkėjai tarpusavyje nėra viešingi. Skirtingas politines nuostatas turintys rinkėjai nesiburia apie tam tikras partijas, kaip numato atsakingų partijų modelis. Tokiu atveju partinis atstovavimas tampa neįmanomas, nes nėra kam atstovauti. Greičiausiai taip yra dėl dviejų priežasčių: dėl to, kad rinkėjai nežino partijų pozicijų, ir dėl to, kad partijos nesistengia arba, jei ir stengiasi, nepajėgia formuoti savo rinkėjų politinių nuostatų.*³⁸

³⁵ Laurėnas, V. Nedalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas. *Politikos mokslų almanachas*, 2014, T. 15, p. 47–69.

³⁶ Plačiau žr. Laurėnas, V. Postdemokratija: demokratinė mažuma prieš absenteizmą ar demokratinės daugumos imperatyvas? *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2014, Nr. 2 (35), p. 194–235; Laurėnas, V. *Spartėjančios visuomenės politinis režimas: Lietuvos politinės sociologijos studija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2017, p. 181–233.

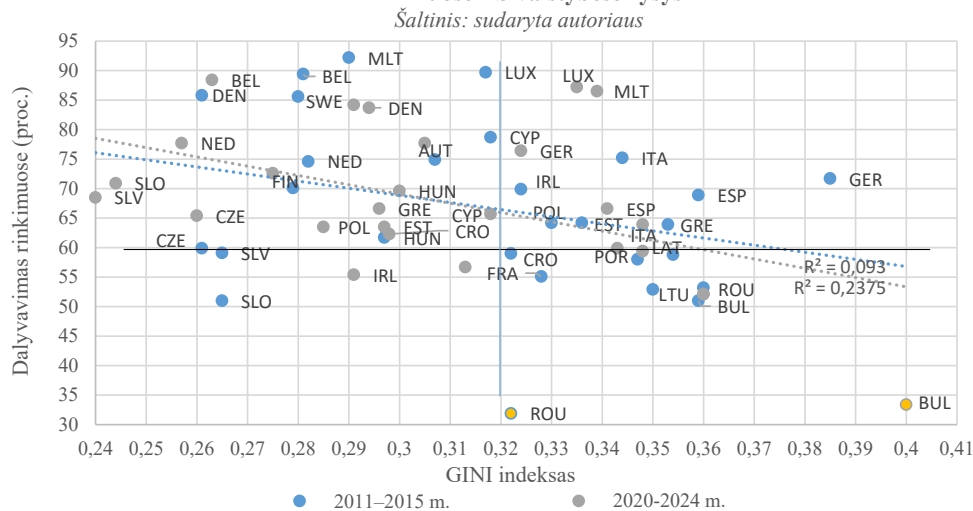
³⁷ Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*, p. 149–151.

³⁸ Ramonaitė, A.; Žiliukaitė, R. Politinio atstovavimo kokybė Lietuvoje: partijų ir rinkėjų politinių nuostatų atitikimo analizė. In: Ramonaitė, A. et al. *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*. Vilnius: Versus aureus, 2009, p. 121.

Kai „nėra kam atstovauti“, tariant P. Bourdieu žodžiais, atstovai monopolizuoja piliečių interesų raišką ir turi galimybę savo interesus skelbti kaip piliečių interesus ir „niekas negali įrodyti, kad plebiscitinė forma pateikti atstovų interesai nesutampa su neišreikštais piliečių interesais“.³⁹ Bet sugrįžkime prie jau pasitelkto A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės atstovaujamosios demokratijos tyrimo išvadų, kai „nėra kam atstovauti“. Autorės teigia, kad esminė atstovaujamosios demokratijos sąlyga – atstovai išreiškia atstovaujamybės nuostatas, „realybėje yra labai sunkiai įgyvendinamas reikalavimas“.⁴⁰ Yra pagrindas teigti, kad demokratiniai rinkimai vis labiau tampa ne tiek įpareigojimu išrinktiems politikams vykdyti tam tikrą viešąją politiką, kiek liudija apie apibendrintą rinkėjų pasitikėjimą paskirais politikais, galinčiais spręsti kaskart sudėtingėjančias viešąsias problemas. Atsakingų partijų teorinė prieiga Lietuvoje patiria fiasko, kai paskirų rinkimus laimėjusių politinių partijų lyderiai pradėjo atsakyti atsakingų pareigų vykdymojoje valdžioje, o partijos apskritai stokoja kompetentingų savo narių darbui tiek Seime, tiek Vyriausybėje.

Nenutoldami nuo diskusijos epicentro atkreipkime dėmesį į ryšį tarp socialinės nelygybės ir absenteizmo, reikšmingai silpninančio PM kiekybinį potencialą, masto. R. Dahlis, netikėjęs, kad „piliečiai pajėgūs sėkmingai sutrukdyti valstybės pareigūnams, ypač aukščiausio rango, jų išskirtinę tvarkomąją galią panaudoti savo galiai ir privilegijoms sustiprinti“ esant žymiai nelygybei tarp piliečių politinių resursų, teigė, kad pažangi demokratinė šalis turi aktyviai stengtis „sumažinti žymią piliečių nelygybę, jų sugebėjimų ir galimybių efektyviai dalyvauti politiniame gyvenime požiūriu“.⁴¹ R. Dahlis nurodė šią nelygybę nulemiančias priežastis: ekonominių resursų, padėčių ir galimybių pasiskirstymas bei žinojimo, informacijos ir protinių įgūdžių pasiskirstymas.⁴² Politinė nelygybė demokratijose reiškia, kad sprendimų priėmimo procese vieno bendruomenės nario balsai, pageidavimai ar interesai nėra vertinami vienodai su kitais, o socialiai silpnieji piliečiai nesugeba artikuliuoti savo interesų, negali visavertiškai pasinaudoti poveikiu valdantiesiems arba apskritai nedalyvauja politikoje.⁴³ W. Merkel išreiškia bendrą problemos tyrėjų nuomonę: socialinė nelygybė yra selektyvaus politinio dalyvavimo priežastis.⁴⁴ Visuotina sutariama, kad žemesnieji sluoksniai mažai aktyvūs, o socialiai silpnų rinkėjų balsai politikų perkami už mažas, dalines, bet populiaras nuolaidas, taip susaistant juos klientelizmo santykiais.

1 diagrama. Socialinės nelygybės ir dalyvavimo nacionalinių parlamentų rinkimuose ES valstybėse ryšys

³⁹ Бурдье, П. *Социология политики*, p. 187.

⁴⁰ Ramonaitė, A.; Žiliukaitė, R. Politinio atstovavimo kokybė Lietuvoje: partijų ir rinkėjų politinių nuostatų atitikimo analizė, p. 119.

⁴¹ Dahl, R. A. *Demokratija ir jos kritikai*, p. 428–429.

⁴² *Ibidem*, p. 429.

⁴³ Dahl, R. A. *On Political Equality*. New Haven CT: Yale University Press, 2006; Ansell, B.; Ginngrich, J. Political inequality. *Oxford Open Economics*, 2024, Vol. 3, Issue Supplement 1, p. i234–i261. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:9c512319-b1ff-4804-9f55-7e8729b97922/files/r9g54xj91f> [žiūrėta 2025-06-06].

⁴⁴ Merkel, W. Die Herausforderungen der Demokratie. In: Merkel, W. *Demokratie und Krise: Zum schwierigen Verhältnis von Theorie und Empirie*. Wiesbaden: Springer VS, 2015, p. 30.

Vis dėlto patikrinkime socialinės nelygybės ir absenteizmo ryšį čia apsiribodami Europos Sąjungos (ES) šalimis, pasitelkdami GINI indekso⁴⁵ ir nacionalinių parlamentų rinkimų duomenis 2011–2015 m. ir 2020–2024 m. (1 diagrama). Pirmasis laikotarpis pasirinktas todėl, kad jo metu išibėgėjo demokratijos susitraukimo procesas visame pasaulyje, na, o antrasis laikotarpis aktualus naujausiai situacijai suprasti.

Ryšys tarp GINI indekso reikšmės ir dalyvavimo nacionalinių parlamentų rinkimuose ES statistiškai yra nereikšmingas: 2011–2015 m. $R^2 = 0,0930$, 2020–2024 m. $R^2 = 0,2375$. Nors tai yra statistiškai nereikšmingo ryšio atvejis, šis ryšys 2011–2024 m. stiprėjo. Jeigu neatsižvelgtume į mažųjų Liuksemburgo ir Maltos valstybių duomenis, 2020–2024 m. turėtume $R^2 = 0,4324$. Svarbu ir tai, kad 2020–2024 m. padaugėjo valstybių, kuriose sumažėjo socialinė nelygybė ir išaugo dalyvavimas rinkimuose, tai – Slovėnija, Slovakija, Čekija, Graikija, Kroatija, Estija, Lenkija, Portugalija, Latvija, Vokietija. Visa tai leidžia hipotetiškai teigti, kad politinę lygybę *de jure* griauanti socialinė nelygybė iš dalies, nors ir menkos, turi įtakos dalyvavimo rinkimuose mastui. Žinoma, (ne)dalyvavimo rinkimuose priešasčių sąrašas toli peržengia socialinės nelygybės veiksnį. Ryšys tarp GINI indekso ir dalyvavimo nacionalinių parlamentų rinkimuose ES nėra patikimas – per daug išimčių. Tačiau sykiu matyti ir tam tikros priklausomybės tarp didesnės nelygybės ir mažesnio dalyvavimo rinkimuose kontūras. Tad perspektyvu teigti, kad demokratijose kiekybiškai silpno politinio mandato požymiai išliks tuo ilgiau, kuo ilgiau išliks socialinės nelygybės reprodukuojama politinė nelygybė *de facto*.

Laikantis ne tokių griežtų reiškinų koreliacijos normų, galima atkreipti dėmesį į tai, kad kai GINI indekso reikšmė $< 0,320$, dalyvavimas rinkimuose yra > 70 proc. Išimtis yra mažieji Liuksemburgas, Malta ir didelė Vokietija. Austriją galima apibūdinti kaip ribinį atvejį. Kai GINI indekso reikšmė $> 0,320$, dalyvavimas rinkimuose < 70 proc. Išskirtinė situacija susiklosčiusi grupėje postkomunistinę transformaciją patyrusių valstybių – Slovakijoje, Čekijoje, Lenkijoje, iš dalies Estijoje ir Kroatijoje, kuriose GINI indekso reikšmė $> 0,320$, tačiau dalyvavimas rinkimuose < 70 proc., bet ne < 60 proc. Turime grupę valstybių, kurios pavojingai artėja prie dalyvavimo rinkimuose 50 proc. ribos ar ją jau net peržengė. Šiai grupei priklauso Lietuva. Šioje grupėje vyraujanti GINI indekso reikšmė $> 0,330$. Išimtis čia yra Prancūzija ir ypač Airija. Absenteizmas Rumunijoje greičiausiai apskritai nepaaiškinamas staigiu socialinės nelygybės sumažėjimu 2023 m. Pagaliau negalima pasakyti, kad senosios Europos demokratijos neabejotinai pasižymi mažesne socialine nelygybe ir didesniu dalyvavimu rinkimuose, o naujosios demokratijos išsitenka didesnės socialinės nelygybės ir menkesnio dalyvavimo rinkimuose areale. Jeigu dalyvavimo rinkimuose 60 proc. ribą pavadintume kritine, o 50 proc. – krizine, tai tokiam demokratijai nepalankiam intervalu yra Rumunija, Bulgarija, Lietuva, Prancūzija, Latvija. Per pastaruosius 4–5 metus iš rizikingos zonos sugebėjo išeiti, bent kol kas, Slovėnija, Slovakija, Čekija ir Kroatija.

Visais šioje diskusinėje straipsnio dalyje aptartais atvejais ieškoma, kaip išvengti „uždarojo rato“ – stokojama dalyvių ir „nėra kam atstovauti“, o pridėjus kompetencijos stokojančius valdančiuosius, apskritai visus politikus, grasoma atstovaujamosios demokratijos pabaiga. Tokia ateitis galima, jeigu rinkėjai pasitrauktų iš rinkimų negrįžtamai – būtent negrįžtamai. Bet to teigti negalime. To teigti neleidžia ir 1 diagramoje atspindėti paskiri rinkėjų sugrįžimo atvejai. Tinkamas pavyzdys – Vokietija: 1991 m. Bundstago rinkimuose dalyvavo 91,5 proc. rinkėjų, 2009 m. – 70,9 proc., 2025 m. – 82,5 proc. Optimistiškai galvojant, rinkėjų sugrįžimas juolab galimas, kadangi dabarties visuomenėse net pačios nežymiausios priežastys gali sukelti didžiules permainas, taip pat rinkėjų aktyvumą paskatinančias bei atstovaujamąją demokratiją įtvirtinančias. O ir neretai trumpiau ar ilgiau pasireiškiantis postdemokratinis politinis valdymas iš esmės išlieka prodemokratiškas, kadangi valdantieji suinteresuoti demokratija, kaip sau saugesniu valdymo būdu, praradus valdžią vienuose rinkimuose, kituose valdžią galima susigrąžinti, o potencialūs rinkėjai jaučiasi saugiau ir iš dalies toleruoja postdemokratinis valdančiuosius žinodami, kad politinis procesas išlieka atviras jų nereguliariam dalyvavimui. Net ir toks dalyvavimas yra prasmingas, kadangi atstovaujamoji demokratija be visuomenės kontrolės pavojinga jau ne vien tik politinių partijų

⁴⁵ World Bank Data. Gini index. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> [žiūrėta 2026-01-10].

politikos monopolizavimu. Svarbu ir tai, kad postdemokratija nėra pastovi politinė tvarka – rinkėjai vienuose ar kituose rinkimuose ima ir sugrįžta prie balsadėžių, kartais net labai masiškai. Pesimistinis požiūris į rinkėjų sugrįžimą byloja apie tai, kad dalis tokių rinkėjų ne tik, tikėtina, gali, bet ir faktiškai paremia su demokratijos vertybėmis abejotiną ryšį turinčius, o su liberalia demokratija jokio ryšio neturinčius politikus. Toje pačioje Vokietijoje dalis sugrįžtančių rinkėjų į politines aukštumas iškelė kraštutinę dešiniąją partiją *Alternatyva Vokietijai*.

Visiškai pagrįstas Lietuvos mokslininkų susirūpinimas demokratijos tvarumu Lietuvoje. Naujausias T. Janeliūno tyrimas, kol kas paskelbtas „namudiniu“ būdu, parodo, kad politikos radikalizavimas ne tik pasiekė Lietuvą, bet ir tapo politinio proceso dalimi, nors dar ir nelemiamas.⁴⁶ T. Janeliūno Lietuvos politikos didesnio radikalizavimo scenarijus, esant didesniai rinkėjų aktyvumui, skamba visiškai realistiškai, nepaisant jo rekomendacijų, kaip tokio scenarijaus išvengti. Tai patvirtina jau apibūdintą pirmąjį dalyvavimo rinkimuose „slenkstį“, kurį peržengiantys, tikėtina, būtų tas trečdalis, dėl kurio galimo populizmo ir radikalizmo protrūkio nuogaštuoja T. Janeliūnas.

Taigi, teigdami PM kiekybinio palaikymo svarbą, turime pripažinti, kad turime reikalą su tikėtina situacija, kai demokratijos kiekybė nebūtinai perauga į demokratijos kokybę. Formuluojuojant griežčiau – atstovaujamosios demokratijos idealo perspektyvoje kiekybinis PM stiprinimas yra prieštaringas, kaip, beje, prieštaringas demokratijos atsparumo požiūriu yra ir elitistinis postdemokratinis indiferentiškumas demokratijos kiekybinei charakteristikai.

Tačiau bet kuriuo atveju – tiek žvelgiant optimistiškai, tiek ir pesimistiškai – „banguojantį“ rinkėjų dalyvavimą rinkimuose galima paaiškinti dabarties socialinės tikrovės nelinijškumu. Pasaulis nuolat keičiasi, klostosi naujos istorinės situacijos.⁴⁷ I. Wallersteinas savo knygos pavadinimu *The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty-First Century* taikliai apibūdino du naujus reiškinius: kitokią socialinę tikrovę ir kitokius socialinius mokslus.⁴⁸ Jis kreipiasi į gamtamokslinės nestabilių sistemų teorijos elementus. Tokiame kontekste aktuali N. Luhmanno atvirų sistemų teorija.⁴⁹ Socialinės tikrovės teoretizavimo srityje išskirtinos U. Becko⁵⁰, A. Giddenso⁵¹, Z. Baumano⁵² teorinės schemas, kurias jie apibendrina atitinkamai *kitokios modernybės, vėlyvosios modernybės ir tokios modernybės* terminais. Signalai iš įvairių pažinimo sričių byloja, kad vyksta ne paskiri socialinės tikrovės pokyčiai, bet kinta visas žmonių veiklos masyvas, žmonių būties struktūros ir jų pažinimas. Klasikinę deterministinę, pusiausvirų, stabilų ir todėl uždarytų sistemų metodologiją (*paprastumas–stabilumas–pusiausvyra–universalumas–dėsnin-gumas–tvarka*) keičia kita metodologinė seka: *sudėtingumas–nestabilumas–svyravimas–unikalumas–netikrumas–atsitiktinumas*. Tai – greitai kintančių sąveikų, naujų prieštaravimų, takus žmonių pasaulis. Socialinės tikrovės struktūrą iš esmės lemia dvi institucijos: (a) greitėjančios ir vis didesnio masto – nekantraujančios kaitos ir (b) rizikos bei netikrumo – nenumatytų rezultatų laukimo. Klasikinė koncepcija nepritaikyta neapibrėžtai dinamiškos visuomenės, jos skirtingų subjektiškumo formų, vis dažniau pasitaikančių nelauktų ir netikėtų veiklos rezultatų supratimui. Neapibrėžtai dinamiška visuomenė reiškia pokyčių imperatyvumą. Nėra reikalo postmoderniai teigti, kad pokyčiai dėl pokyčių ir yra pageidautina tvarka, bet yra reikalas klausti, ar dabarties neapibrėžtumas yra natūralus negrįžtamas procesas, kuriantis

⁴⁶ Janeliūnas, T. *Politinio Lietuvos „užgrobimo“ rizikos ir scenarijai*. Vilnius, 2026. Prieiga per internetą: <https://dainiuszalimas.lt/politinio-lietuvos-uzvaldymo-scenarijai/> [žiūrėta 2026-01-18]. T. Janeliūnas remiasi tęstiniu M. Jastramskio demokratijos tvarumo Lietuvoje tyrimu: Jastramskis, M. *Demokratijos tvarumo barometras. 2023*. Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2024. Prieiga per internetą: https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/12/v02_Jastramskis_Demokratijos-tvarumo-barometras_2023_LT_A4.pdf [žiūrėta 2026-01-18].

⁴⁷ Dvi priešpaskutinės diskusijos dalies pastraipos išdėstytos artimai remiantis autoriaus monografija *Spartėjančios visuomenės politinis režimas: Lietuvos politinės sociologijos studija* (2017).

⁴⁸ Wallerstein, I. 1999. *The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty-First Century*. Minneapolis MN: University of Minnesota Press, 1999.

⁴⁹ Luhmann, N. *Einführung in die Systemtheorie*. Heidelberg: Carl-Auer-systems Verlag, 2002.

⁵⁰ Beck, U. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1986.

⁵¹ Giddens, A. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai, 2000.

⁵² Bauman, Z. *Kultūra takiojoje modernybėje*. Vilnius: Apostrofa, 2015.

kokybiškai naują sociumą, ar dabarties nestabilumas ir neapibrėžtumas reiškia sociumo krizę? Atsakymo į šį klausimą nežinojimas ne tik labiau sustiprina abejones socialinių mokslų pažintinėmis galimybėmis, bet ir reanimuoja klasikines koncepcijas, net nubrėžiančias sociumo egzistencines ribas. Beje, būnant naujos metodologinės sekos šalininkais, nedera visiškai ignoruoti klasikinės metodologinės sekos.

Sparti ir net chaotiška kaita yra faktas. Neretai velkamės iš paskos savo sukurtiems pokyčiams jų supratimo aspektu. Prasminga kategorijų sekai *sudėtingumas–nestabilumas–svyravimas–unikalumas–netikrumas–atsitiktinumas* suteikti (a) sociumo normalios būsenos, (b) naujų sociumo formų kūrybos tikimybės prasmę. Tačiau nėra neginčijamų įrodymų, kad nauja sociumo normali būseną yra „dėsninga“ ir „pažangesnė“ už jau žinomas sociumo būsenas. Tai – tik kontūras dar vienos istorinės situacijos. Jeigu kai kuriuose kraštuose svarstoma apie Laimės ministerijos ar „pagalvės“ išmokos perspektyvas, tai gali būti ir padaryta, bet ar tai taps vadinamąja pažanga, dabar žinoti negalime. Verta laikytis nuomonės, kad socialinis gyvenimas nėra „griežtai dėsningas“. Kiekvieną kartą socialinė tikrovė struktūruojasi savaip, neretai unikaliai, todėl kiekvienai atskirai situacijai pažinti reikia konstruoti analitinį modelį.

Tad turime teorinę prielaidą, o ir paskirus faktus, kad demokratijose rinkėjai nepasitraukia iš rinkimų negrįžtamai, o jų dalyvavimas rinkimuose „banguoja“, bet amplitudė mažėja. Vadovaujantis nuostata, kad masiškesnis rinkėjų dalyvavimas rinkimuose savaime dar nereiškia kiekybės peraugimo į kokybę, iškyla bent trys ypač aktualūs demokratijos likimui klausimai: 1) ar nereguliariai rinkimuose dalyvaujantys piliečiai išlieka demokratijos šalininkais ir reikalauja politinės santvarkos demokratiškumo – atvirumo savo nereguliariam dalyvavimui; 2) kokios grėsmės turi iškilti demokratijai, kad rinkimuose dalyvautų maksimalus racionalių rinkėjų skaičius; 3) ar politinė demokratija dar tiek nesusikompromitavo, kad potencialūs kompetentingi politikai ignoruotų viešąsias veiklas, t. y. „neitų į politiką“, ypač kai „banguojantys“ rinkėjai neleidžia susidaryti nors kiek didesniam ir tvaresniam profesionalių politikų sluoksniui, iš kurio galėtų rinktis savo atstovus. Atsakydami į pirmą klausimą taip, o į trečią – iš dalies ne ir neturėdami atsakymo į antrą klausimą, pabrėžkime tai, kad nelinijinės dabarties visuomenių raidos sąlygomis PM kartkartėmis – nenuosekliai ir neperiodiškai – gali tapti stipresnis, suteiktas reikšmingai didesnės rinkėjų dalies.

Išvados

Silpno PM kilmė sietina, be kita ko, su menku rinkėjų dalyvavimu rinkimuose ir dar menkesniu rinkimų laimėtojų palaikymu-įgaliojimų perdavimu. Kai PM potencialas apibūdinamas rinkėjų dalyvavimo rinkimuose mastu ir rinkimų rezultatais, kalbama apie svarbų, bet ne vienintelį PM potencialo kiekybinės charakteristikos segmentą; PM gali būti paremtas ir kitomis politinio dalyvavimo formomis. Tačiau absenteizmas intensyviausiai delegitimuoja tautos atstovais save vadinančius politikus, valdantiejiems nesuteikiami visaverčiai, nekvestionuojami įgaliojimai valdyti valstybę, mažumos išrinkti valdantieji negali visavertiškai atstovauti tautai. Apskritai silpnas PM verčia politikus griebtis populizmo siekiant išlaikyti bent minimalų visuomenės pasitikėjimą. Silpni įgaliojimai paverčia valstybės valdymą ginčytinu. Visuomenės dalis, formaliai nesusijusi su rinkimų laimėtojais – nepalaikiusi jų rinkimuose ar rinkimuose nedalyvavusi, yra potenciali nepasitikėjimo valdančiaisiais, politinio nestabilumo, vadinasi, ir valstybės valdymo silpnumo priežastis. Reikia pabrėžti, kad, jei dalis piliečių nedalyvauja rinkimuose, tai dar nereiškia, kad jie nėra politikos vartotojai ir šios paslaugos vertintojai. Postdemokratinis indiferentiškumas rinkėjų atžvilgiu nepriimtinas. Deja, bet sudėtingėjant politikai tik teoriškai „auga“ valdančiųjų kompetencijos, politinė praktika byloja apie dažną valdančiųjų kompetencijų stoką. Mažas rinkiminis aktyvumas ir jo palydovas kiekybiškai silpnas PM nedera su demokratija, ją kompromituoja. Abu juos dera laikyti demokratijos su trūkumais požymiais.

Lietuvoje didelės, o kartais didžiosios rinkėjų dalies nedalyvavimas nacionaliniuose rinkimuose tampa demokratinio valstybės valdymo problema. Kai Seimo 2016 m., 2020 m. ir 2024 m. rinkimuose

vienmandatėse apygardose rinkimų laimėtojai dažniausiai turi 20–25 proc. rinkėjų, įrašytų į rinkėjų sąrašą, formalią paramą, o daugiamandatėje apygardoje tokia parama sudaro 2,77–11,88 proc., PM kiekybiškai *a priori* yra silpnas. Silpno PM prieigos taikymas iš dalies paaiškina demokratijos trūkumus ir problemišką Lietuvos valstybės valdymą.

Bet visa tai nėra svarbiausia išvada. Reikšmingiau yra tai, kad nėra nepriekaištingo atsakymo į klausimą, kaip galima kiekybiškai sustiprinti, ir ne tik Lietuvoje, daugiau vadinamųjų nei esamų „tautos atstovų“ PM ir legitimumą? Postdemokratinė nuoroda į nežinia kaip atsirandančius demokratiškai valdančius valstybę politikus be nors kiek didesnės visuomenės kontrolės yra ginčytina. Nepaisant logiškų teorinių argumentų dėl didesnių politikų kompetencijų, ypač tų, kurios apibūdinamos ne tik ir net ne tiek formaliomis žiniomis, būtinumo, politinėje praktikoje jų stokojama. Nepakanka dar ir dar kartą teoriškai ar moralizuojančiai teigti, kad demokratijai reikia aktyvaus rinkėjo. Demokratijai reikia racionalaus, o ne primityvaus rinkėjo. Tačiau svarstant apie masiškesnio rinkėjų dalyvavimo reikalingumą demokratijai, sudėtinga didėjančią dalyvavimą rinkimuose atskirti nuo didesnės demokratinio primityvizmo sklaidos, ypač išliekant politinei nelygybei *de facto*. Deja, bet išlieka ir prieštaravimas tarp demokratijai teoriškai stipriai pagrįsto būtinumo masiškai dalyvauti politikoje (bent jau dėl valdančiųjų kontrolės) ir tipišku piliečių, esant jų pačių nelygybei daryti įtaką valdantiejiems, riboto gebėjimo (netgi išsimokslinimo ir informacinių technologijų teikiamų galimybių gauti informaciją didėjimo aplinkoje) refleksyviai reaguoti į vis sudėtingėjančias viešąsias problemas.

Pagrindinė tyrimo išvada: negalima tikėtis reguliaraus masinio rinkėjų dalyvavimo, bet nėra ir pakankamų argumentų teigti, kad rinkėjai negrįžtamai traukiasi ir nėra perspektyvos PM tapti kiekybiškai stipresniam. Prieštaravimas tarp didesnių politinių kompetencijų platesnės sklaidos būtinumo ir absenteizmo masto didėjimo yra pertraukus. Tokia išvada grindžiama prielaida apie nelinijinę dabarties visuomenių raidą. Nelinijinės dabarties visuomenių raidos sąlygomis politinė praktika byloja apie neperiodišką masiškesnį rinkėjų sugrįžimą prie balsadėžių ir išrinkimą politikų, patvirtinusių savo politinį kompetentingumą konkurencingesnėje aplinkoje. Tai juolab tikėtina, kai didesnį dalyvavimą rinkimuose dabarties visuomenėse gali sukelti net mažos priežastys. Šio prieštaravimo nepertraukumas tikrai reikštų demokratijos kritinį pakrikimą. Bet šio prieštaravimo pertraukumas rizikingas dėl populizmo ir radikalizmo masės padidėjimo politikoje. Tad demokratijos kiekybė nebūtinai turi peraugti į demokratijos kokybę. Drauge tai nereikia dichotominio perskyrimo: arba demokratijos kiekybė, arba demokratijos kokybė. Turime istorinę situaciją, kai teoriškai kiekybiškai stipriai PM turinti pasižymėti atstovaujamoji demokratija praktikoje yra sumišusi – kartkarčiais besikeičianti – su postdemokratija, kuri, priešingai, pasižymi kiekybiškai silpnu PM.

Pabaigoje pabrėžkime: kad ir kiek besistengtume suformuluoti nors kiek bendresnę kiekybinę PM charakteristiką, atskirų atvejų tyrimas išlieka rimta alternatyva.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

- Achen, Christofer; Bartels, Larry M. *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton: Princeton University Press, 2017.
- Anderson, Christopher J. et al. *Losers' Consent: Elections and Democratic Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Ansell, Ben; Ginngrich, Jane. Political Inequality. *Oxford Open Economics*, 2024, Vol. 3, Issue Supplement 1, p. i231–i232. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:9c512319-b1ff-4804-9f55-7e8729b97922/files/r9g54xj91f> [žiūrėta 2025-06-06].
- Bartels, Larry M. *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Bajaj, Sameer. Mandate Reasons and the Ethics of Representation. *Political Philosophy*, 2025, 2 (1), p. 238–261. Prieiga per internetą: <https://politicalphilosophyjournal.org/article/id/19736/> [žiūrėta 2026-01-14].

- Bauman, Zygmunt. *Kultūra takiojoje modernybėje*. Vilnius: Apostrofa, 2015.
- Beck, Ulrich. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1986.
- Brunalas, Benas. Šimonytė: tie, kuriems nepatinka ši valdžia, galės 2024 m. išsirinkti tuos, kurie patiks. *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-tie-kuriems-nepatinka-si-valdzia-gales-2024-m-issirinkti-tuos-kurie-patiks-86585297> [žiūrėta 2025-04-20].
- Dahl, Robert A. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius, 1994.
- Dahl, Robert A. *On Political Equality*. New Haven CT: Yale University Press, 2006.
- Danilevičius, Marius; Gudžinskas, Liutauras. *Kas (ne)balsuoja Lietuvoje*. Vienna: FES Regional Office for International Cooperation, Democracy of the Future, 2024. Prieiga per internetą: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/21431.pdf> [žiūrėta 2025-05-20].
- Degutis, Mindaugas. Lietuvos politinė kultūra visuomenės kaitos sąlygomis. In: *Politinė kultūra ir visuomenės kaita / sudarytojas Algimantas Jankauskas*. Vilnius, Kaunas: Naujasis lankas, 2002, p. 49–69.
- European Social Survey*. ESS round 11. ESS Data Portal. Trust in country's parliament. Prieiga per internetą: <https://ess.sikt.no/en/datafile/242aaa39-3bbb-40f5-98bf-bfb1ce53d8ef?tab=1&elems=02738785-25f2-49d0-b248-e80349e-b7e2c> [žiūrėta 2026-01-12].
- Frankl, Richards F.; Coma, Ferran Martinez. Correlates of Voter Turnout. *Political Behavior*, 2023, Vol. 45, p. 607–633. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11109-021-09720-y> [žiūrėta 2025-06-06].
- Giddens, Anthony. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai, 2000.
- Grossman, Emiliano; Guinaudeau, Isabelle. *Do Elections (Still) Matter? Mandates, Institutions, and Policies in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Grillo, Alberto. Voter turnout and government's legitimate mandate. *European Journal of Political Economy*, 2019, Vol. 59, p. 252–265. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0176268018302465> [žiūrėta 2025-04-20].
- Imbrasaitė, Jūratė. *Parama demokratijai ir piliečių dalyvavimas Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2013.
- Janeliūnas, Tomas. *Politinio Lietuvos „užgrobimo“ rizikos ir scenarijai*. Vilnius, 2026. Prieiga per internetą: <https://dainiuszalimas.lt/politinio-lietuvos-uzvaldymo-scenarijai> [žiūrėt 2026-01-18].
- Jastramskis, Mažvydas. *Demokratijos tvarumo barometras. 2023*. Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2024. Prieiga per internetą: https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/12/v02_Jastramskis_Demokratijos-tvarumo-barometras_2023_LT_A4.pdf [žiūrėta 2026-01-18].
- Krupavičius, Algis; Pogorelis, Robertas. Rinkimų sistema ir rinkimai. In: *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida / sudarytojai Algis Krupavičius, Alvidas Lukošaitis*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 243–297.
- Laurėnas, Vaidutis. Nedalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas. *Politikos mokslų almanachas*, 2014, T. 15, p. 47–69.
- Laurėnas, Vaidutis. Postdemokratija: demokratinė mažuma prieš absenteizmą ar demokratinės daugumos imperatyvas? *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2014, Nr. 2 (35), p. 194–235.
- Laurėnas, Vaidutis. *Spartėjančios visuomenės politinis režimas: Lietuvos politinės sociologijos studija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2017.
- Levitsky, Steven; Ziblatt, Daniel. *Kaip miršta demokratijos: istorijos pamokos ateičiai*. Vilnius: Baltos lankos, 2019.
- Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas 2022 m. liepos 19 d. Nr. XIV-1381. *E-seimas.lrs.lt*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/lega-lAct/lt/TAD/44e06821075711edbf9c72e552dd5bd> [žiūrėta 2025-05-23].
- 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: www.vrk.lt/2016-seimo/rezultatai [žiūrėta 2025-05-24].
- 2020 m. spalio 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *VRK.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/2020-seimo/rezultatai> [žiūrėta 2025-05-24].

- 2024 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. *Vrk.lt*. Prieiga per internetą: www.vrk.lt/2024-seimo/rezultatai [žiūrėta 2025-05-24].
- Luhmann, Niklas. *Einführung in die Systemtheorie*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag, 2002.
- Mačiulskytė, Vilija. Protestuoti gali visi, tačiau valdžia ir jos sprendimai keisis tik po rinkimų. *Tv3.lt*, 2021 m. rugpjūčio 31 d. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/ausrine-armonaite-protestuoti-visi-gali-taciau-valdzia-ir-jos-sprendimai-keisis-tik-po-rinkimu-n1112207>) [žiūrėta 2025-04-20].
- Már, Kristinn; Gastil, John. Do Voters Trust Deliberative Minipublics? Examining the Origins and Impact of Legitimacy Perceptions for the Citizens' Initiative Review. *Political Behavior*, 2023, Vol. 45, p. 975–994. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/353835683_Do_Voters_Trust_Deliberative_Minipublics_Examining_the_Origins_and_Impact_of_Legitimacy_Perceptions_for_the_Citizens'_Initiative_Review [žiūrėta 2025-06-10].
- Merkel, Wolfgang. Embedded and defective democracies. *Democratization*, 2004, Vol. 11, Issue 5, p. 33–58.
- Merkel, Wolfgang. Die Herausforderungen der Demokratie. In: Merkel, Wolfgang. *Demokratie und Krise: Zum schwierigen Verhältnis von Theorie und Empirie*. Wiesbaden: Springer VS, 2015, p. 7–42.
- Obrikiėnė, Alvyda. Socialinės nelygybės grėsmė demokratijai: dingęs dalyvis. In: *Gerovė ir saugumas 21 amžiuje: postdemokratijos kontekstai = Welfare and Security in the 21st Century: the Contexts of Post-Democracy: mokslo darbų rinktinė / sudarytojai Kęstutis Šerpetis, Saulius Šiliauskas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, p. 109–120.
- Obrikiėnė, Alvyda. *Politinės demokratijos sugrėšminimas socialinės-ekonominės nelygybės kontekste: mokslo daktaro disertacija: socialiniai mokslai, politikos mokslai (S 002)*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2021.
- Ramonaitė, Ainė; Žiliukaitė, Rūta. Politinio atstovavimo kokybė Lietuvoje: partijų ir rinkėjų politinių nuostatų atitikimo analizė. In: Ramonaitė, Ainė et al. *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*. Vilnius: Versus aureus, 2009, p. 90–121.
- Sartori, Diiovani. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.
- Schumpeter, Joseph A. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis, 1998.
- The Economist Intelligence Unit Democracy index 2025*. Prieiga per internetą: <https://www.eiu.com/n/global-themes/democracy-index/> [žiūrėta 2025-10-14].
- The Global State of Democracy 2025: Democracy on the Move*. Prieiga per internetą: <https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move.pdf> [žiūrėta 2025-10-14].
- Tilly, Charles. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Valgarðsson, Viktor et al. A Crisis of Political Trust? Global Trends in Institutional Trust from 1958 to 2019. *British Journal of Political Science*, 2025, Vol. 55, p. 1–28. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-political-science/article/crisis-of-political-trust-global-trends-in-institutional-trust-from-1958-to-2019/7EF4EDA709F27C691380CFC1BCECF6B8> [žiūrėta 2026-01-14].
- Vandamme, Pierre-Étienne. Rethinking the imperative mandate: Toward a better balance between independence and accountability. *American Journal of Political Science*, 2026, Vol. 70, Issue 1, p. 76–89. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/126385309/Rethinking_the_Imperative_Mandate_Toward_a_Better_Balance_Between_Independence_and_Accountability [žiūrėta 2026-01-14].
- Wallerstein, Immanuel. *The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty-First Century*. Minneapolis MN: University of Minnesota Press, 1999.
- World Bank Data. Gini index*. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> [žiūrėta 2026-01-10].
- Žėruolis, Darius. Racionalūs rinkėjai. Absenteizmo priežastys. In: *Seimo rinkimai'96: trečiasis „atmetimas“ / sudarytojas Algis Krupavičius*. Vilnius: Tvermė, 1998, p. 244–263.
- Žižek, Slavoj. *Smurtas*. Vilnius: DEMOS, 2010.
- Бурдье, Пьер. *Социология политики*. Москва: Socio-Logos, 1993.